

ועל שאלת בנו המופלג, בענין שנותן חמשים לא"י לחודש לבתו, והבן, צדיק בן צדיק, טוען שונא מתנות יחיה – ואם כי טענתו טענה, אמנם כנראה שבסבלונות שרגילים ליתן לבני משפחה אין מקפידים בכך, וגם אם יש בו סרך מצוה של קירוב דעת על ידי זה להשפיע לטובה על הבת, יש גם כן להקל עפ"י יסוד דברי הדרישה חו"מ סי' רמט שם ותל"מ' (מתוך שו"ת שבט הלוי ח"ו רכט).

'כל המעביר על מדותיו מעבירין ממנו כל פשעיו' – ע' בהרחבה במצוטט ביוסף דעת ראש השנה יז.

'שאלו תלמידיו את רבי זירא במה הארכת ימים, אמר להם... ולא הרהרתי במבואות המטונפות' – שלא הרהרתי בענינים המלכלכים דעת האדם (מי השלוח לקוטי הש"ס).

(ע"ב) 'היכי נספדיה הי צנא דמלי סיפרי דחסר' –

'בדבר מזה שהערת, הנה ידוע ענין חשיבות גמרא שאיתא בסוף פרק אלו מציאות שאין לך מצוה (שם איתא: מדה) גדולה מזו, שהוא בירור טעמי ההלכות ובירור טעמי המחלוקת. ובמקומות הרבה קרא ללימוד הגמרא שימוש תלמידי חכמים, בברכות דף מ"ז ע"ב על הא דאחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ, פרש"י הוא הגמרא התלויה בסברא שהיו נותנים לדברי משנה טעם והיו מתאספים יחד ועוסקים בכך והיא דוגמת הגמרא שסידרו האמוראים.

וכן הוא בטוה דף כ"ב. ועיין במגילה דף כ"ח ע"ב ועוד הרבה מקומות.

וכבר אמרתי כמה פעמים (ע' אגרות משה או"ח ח"ד לט) שאף בזמנינו שכבר נכתב כל הש"ס וגם פסקי הגאונים ברי"ף ורמב"ם ורא"ש וטור וש"ע עם כל המפרשים שעליהו, איכא גם לנו תורה שבעל פה שלא נכתב עדיין, ואי אפשר לידע התורה על בוריה בלא שימוש תלמידי חכמים. שלכן נקרא גמרא שימוש תלמידי חכמים, משום שצריך להבין דברים הכתובים איך לקולטם במוחו, שלזה צריך רב שיסביר ההלכה לפי סוגיית הגמרא בפה ממש, וגם חברים שיתחדדו בזה שישמעו איך מבינים כל אחד לאחר שנקלט במוחו הדברים ששמעו, וגם מה שהבינו בעצמם לפי ערך ההבנה שלמדו מרבים גם בענינים אחרים שלמדו גם כל הענין בעצמם.

וזהו עיקר הגדול בלימוד התורה, שזה שייך להתחדש כל ימיו, אף בימי זקנה ושיבה ולהתגדל בכל יום יותר מכפי שהיה אתמול שנעשה לעצמו תרוייהו רב ותלמיד. ולבחינת לימוד זה אם עלה יפה אצלו, הוא שיתייגע כל אחד להתעמק יותר ויותר לפי הדרך שכבר קלטה מוחו משמיעת השיעורים אף שהיו בענינים אחרים. ולמצוא דברים הצריכים ביאור, וגם קושיות באיזה סוגיא, ולתרגם ולהסבירם לחבריו בעל פה ולפעמים גם לכותבם, שמזה יבחנו שנתגדלו ויראו להתגדל עוד יותר ויותר עד למדרגת גברא רבא' (אגרות משה יו"ד ח"ד לב).

דף כט

'בא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה, שבכל מקום שגלו שכינה עמהן...' – 'שהשכינה, מה שהשי"ת שוכן בתוך תומאותם רצונו לומר תמון בלב כל איש ישראל אף בעת היותו בתכלית המרחק מן השי"ת, דבר זה הוא אף בגלות...' (מתוך שיחת מלאכי השרת עמ' 64).

'אמר אביי: בני כנישתא דהוצל ובני כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא' – זו לשון הערוך (שף' א):
בגלות יכניה וסיעתו, כד אתו לנהרדעא, בנו כנישתא ויסדוה באבנים ועפר דאייתאו בהדייהו מבית המקדש, והו קריין ליה כי רצו עבדיך את אבניה וגו' וקריוה 'שף יתיב', כלומר שנסע מקדש וישב שם והות שכינה עמהון, כדאמרינן: בבבל היכא שריא שכינה? רב אמר בכנישתא דהוצל ושמואל אמר בכנישתא דשף יתיב, שף יתיב בנהרדעא וכנישתא דהוצל קרובה לבית המדרש של עזרא הסופר למטה מנהרדעא.

ו"ל רמב"ן (ספ"ד דכתובות): '... ונהדעא מעיקר בבל היא כדאמרינן... ואמרינן בבבל היכא – בני דינא דשייף יתיב בנהרדעא, והוא עיקר בבל, ועיקר תורה מימי גלות בנהרדעא שם שגלו יכניה והתירש והמסגר...'

'הואי גריסנא בבית כנישתא'. על הויקה שבין תפילה לתורה והשפעתם ההדדית, ע' במובא בברכות ח.

'עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבל שיקבעו בארץ ישראל'. ראה בספר מכתב מאלהיו ח"ד עמ' 130;
קהלת משה (לרמא"ב מקאזניץ) בסופו, הובא ב'לקוט אוהב ישראל' מגילה.

'שמע מינה האי מאן דיהיר בעל מום הוא' – בא ללמדנו שתפלתו פסולה, כי תפלה במקום הקרבה ועבודה, ובעל מום פסול לעבודה (בניהו).

'אין עושין אותו קפנדריא...'

מבואר בבאור הלכה (קנא, ה ד"ה לעשותו) שאף על פי שאין לעשות בית הכנסת קפנדריא, אם קורא או שוהה שם מעט – מותר, וכדין שאמרו לעיל שהצריך לקרוא לחברו שבבית הכנסת, יכנס ויקרא מעט או יאמר דבר שמועה ואחר כך יקראנו, כדי שלא יהא נראה כאילו נכנס לצרכו.

ואולם לענין האיסור להכנס לבית הכנסת מפני החמה או מפני הגשמים, כתב המשנה-ברורה (שם סק"ד ובשעה"צ ב) שאין מועיל אם קורא מעט כשנכנס [ושונה הדבר מדין כניסה לקרוא לאדם וכדומה – כי שם אין לו עצה אחרת ומוכרח להכנס כדי לקרוא לו]. וצריך לבאר מה החילוק בין שתי ההלכות הללו, עשיית קפנדריא המותרת אם שוהה מעט, וכניסה מפני החמה והגשמים שאסורה.

ויש לומר הואיל וקורא או שוהה קודם שמקצר דרכו, אף על פי שעיקר כוונתו לקצר, אך כיון שכבר שהה מותר עתה לקצר, וכדין נכנס שלא על מנת לקצר שמוותר לקצר. מה שאין כן כשיורדים גשמים ונכנס מפני הגשמים הרי שכבר עובר בעצם הכניסה, ואינו מתקן במה שגם יקרא אחר כך פסוקים.

עוד יש מקום לחלק בסברא בין נכנס מפני הגשמים שהוא משתמש בגוף הבנין להנאתו, וכיון שעיקר כוונתו בשביל זה, אסור. ובין עשיית קפנדריא שאינו נהנה מגוף הבית אלא מהשטח, ואף אם לא היה שם בית הכנסת בנוי, הלכך איסורו אינו משום השתמשות בדבר מצוה או קדושה [ואף על פי שגם מקום בית הכנסת נתקדש ולא רק המבנה, אך הליכה בעלמא על המקום ל"ה כל כך כשימוש. ועוד, הלא המקום היה שם עוד בטרם נתקדש ודומה לענין זה לשביל שקדם לביהכ"נ, וע'], אלא רק משום שנראה כבזיון, ולכן כל ששוהה מעט וקורא, שוב אינו נראה כמבזה.

ויש להעיר שבשו"ת אבני ישפה (סו"י כג) השוה בין הנידונים וכתב על פי דברי המשנ"ב הנ"ל, לאסור עשיית קפנדריא גם אם שוהה שם מעט. ולכאורה זה שלא כדברי הבאור-הלכה.

אכן ישנם פוסקים המחמירים בדבר ונוקטים שלא לעשות קפנדריא אפילו אם אומר פסוקים (ע' אור שמח תפלה יא, י. וכן כתב הגרשו"א שראוי להחמיר – ע' הליכות שלמה תפילה יט, ב).

'בית הקברות אין נוהגין בהן קלות ראש; אין מרעין בהן בהמה... ואין מלקטין בהן עשבים. ואם ליקט – שורפן במקומן'. נראה מלשון הברייתא וכן מדברי הפוסקים, שטעם איסור לקיטת העשבים אינו משום איסור הנאה אלא משום כבוד המתים, שהיה זה נחשב כקלות וזלזול במה שעושה בבית הקברות מעשה שדה [אכן בזמננו שאנשים מחשיבים הסרת העשבים ככבוד למקום, שמגקים ומייפים אותו בכך, אין איסור בדבר].

והטעם שאם ליקט שורפם במקומם – מדברי הר"ן מבואר שהוא משום שאסורים העשבים בהנאה. ואולם מהגהות מרדכי (תתל) משמע שאין הטעם משום איסור-הנאה אלא משום קנס או כדי שלא יחשדוהו שמוליכו לבהמתו, וכן כתב הש"ך (יו"ד שסח סק"ג), אבל אין העשבים אסורים בהנאה, כמו שפירש החתם-סופר (יו"ד שכו) שלדבריהם אף העשבים שעל הקברות מותרים בהנאה (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ג קנה, א).

בענין נטיעת אילנות סרק ושיחים בבית הקברות – ע' באגרות משה יו"ד ח"א רמו.

(ע"ב) רב אמר: צו את בני ישראל ואמרת אלהם את קרבני לחמי... מידי שקלים כתיבי התם? אין, טעמא מאי כדר' טבי'. רש"י מפרש משום שכתוב בפרשת ראש חדש זאת עלת חדש בחדשו לחדשי השנה ומשם למדים שמחדשים התרומה בראש חדש ניסן, והוא המקור למצות השקלים. ויש מפרשים עפ"י מה שדרשו (בספרי ובמנחות 10) מהנאמר בפרשת התמיד ת שמרו להקריב לי במועדו – שיהיו מעות מוכנות בתרומת הלשכה, ולכך מתחילים לקרוא מפרשת התמיד (עפ"י שפת אמת וחדושי הנצי"ב).

'אלא למאן דאמר צו את קרבני מאי שני...'. פשוט הגמרא משמע לכאורה שבכל שבת ראש חדש היו קוראים מאת קרבני לחמי' עד סוף פרשת ראש חדש, ולכך הקשו במה שונה שבת זו מכל שבת ראש חדש. וכן הדין נותן לכאורה, שהרי גם התמיד קרב בו ביום. ובספר טורי אבן יישוב דברי הגמרא עם מנהגנו שאין עושים כן. ומכל מקום צריך עיון בטעם מנהגנו (ע' בספר עלה יונה עמ' רכד שהעיר על כך).

'ואילו האידינא קרו תלתא בעניינא דיומא וארבעה קרו בדראש חודש'. טעם הדבר, מפני שפרשת שקלים [שהיא חלק מקריאת ראש חדש לרב] עיקר, משום כך מרבים בה בקריאות יותר. [ואף על פי שיצטרכו לדלג כשקוראים בה ארבעה, והלא אין מדלגים אלא מדוחק – לא חששו לדבר, מאחר וכבר רגילים לדלג בפרשה זו כשחל ראש חדש בחול].
ואף על פי שפרשת שקלים היא העיקר, אין מקדימים אותה לפרשת השבוע, מפני שרוצים להפטיר בה, ולעולם מפטירים מהענין שקראו באחרונה (עפ"י חדושי הנצי"ב).

'זהלכתא אין משגיחין בחנוכה, וראש חדש עיקר'. ואם התחיל לקרוא [או לברך] בשל חנוכה, נחלקו הפוסקים אם יפסיק ויעבור לקרוא בשל ראש חדש או לא יפסיק (ע' או"ח תרפד, ג; קרבן נתנאל ושפת אמת. וע' בהרחבה בענין זה ובמסעף, כמובא בנבחים פט – בדין מעלת 'תמיד' מול 'אין מעבירין על המצוות').

'חל להיות בואתה תצוה... אמרי אוקומי הוא דקא מוקמי התם, אלא אמר אביי קרו שיתא מואתה תצוה...'. כתב הר"ד: אין לפרש שמדובר כשחל ראש חדש אדר בשבת, כי אז לא היו אומרים 'קרו שיתא מואתה תצוה' אלא חמשה, שהרי אחד קורא בשל ראש חדש ואחד בשקלים. ועוד, בזה לא היה

אומר אביי 'אמרי אוקמי הוא דקא מוקמי התם' שהרי הכל רואים שמפסיקים בשל ראש חדש בין ואתה תצוה לקריאת כי תשא. אלא מדובר כשחל ראש חדש באמצע השבוע והקדימו קריאת שקלים לפני ראש חדש.

[עתה לפי הסדר שבידינו אי אפשר לפרשת תצוה או כי תשא לחול בשבת שקלים (ר"ן). וכנראה נפלה בדבריו ט"ס וצ"ל 'שקלים' במקום 'פורים']. ואולם הרי"ף והרמב"ם הביאו נידון זה להלכה, וקצת משמע שהיה זה שייך אצלם. ובתורי"ד תמה כיצד יתכן לקרוא תצוה בתחילת אדר, ואפילו בשנה מעוברת, הלא מתחילים לקרוא בראשית בשבת אחרונה של תשרי, ופרשת תצוה היא הפרשה העשרים לבראשית, ואי אפשר לה לבוא בר"ח אדר או קודם לכן].

*

'בענין בית הכנסת שהועמדו שם הדגלים מארצות הברית וממדינת ישראל, שבשביל זה אין רוצים אחדים להתפלל שם, אם יש בזה ממש –

הנה בדבר ביהכ"נ שנבנה כדין לקדושת ביהכ"נ וכבר התפללו בו, הוא בקדושתו אף אם נעשה שם עבירה ממש ועניני קלון, כמפורש במגן אברהם... ואם כן אף אם נימא דהעמדת הדגלים בבית הכנסת הוא דבר איסור, לא נתחללה הקדושה בכך ועדיף להתפלל שם מלעשות מנין במקום חול, כמו בכל בית הכנסת.

ובעצם לא מובן איזה איסור ממש יש בהעמדת הדגלים, הא ליכא איסור להכניס דברים שהם חולין, אף שאין בהן שום צורך לבית הכנסת, אף בנבנו בלא תנאי, וכל שכן בנבנו על תנאי כבתי כנסיות שלנו, ואף שאלו שעשו זה לדגל וסימן למדינת ישראל היו רשעים, מכל מקום הא לא החזיקו זה לדבר קדוש שנימא שיהיה חשש גרירה דעבודה-זרה, וידוע לכל שעשו זה לסימן בעלמא, והוי זה ככל דבר חול. וגם דגל ארצות הברית שהוא גם כן שם מוכיח שלא הכניסו זה בשביל שמחשיבין זה לדבר קדוש אלא שהוא לסימן על מנהלי בית הכנסת שמחבבין מדינה זו ומדינת ישראל והפצו להראות זה במקום רואים.

ולכן אף שודאי לא מן הראוי הוא להכניס בביהכ"נ שהוא מקום קדושה וכל שכן שאין להניחו שם בקביעות וכל שכן לא אצל ארון הקודש, אבל איסור ממש לא שייך לומר על זה אלא שהוא ענין הבל ושטות, ואם אפשר באופן של שלום לסלקם מבית הכנסת היה זה דבר טוב, אבל לעשות מחלוקת בשביל זה אסור. ואם היה כח בלא מחלוקת לעקור כל ענין הדגל כדי שלא יהיה זכרון למעשה הרשעים, היה גם כן אולי נכון לעשות, אבל ח"ו לעשות מחלוקת בזה. ולכן אלו שרוצים לעשות בשביל זה מנין במקום אחר וחושבים שעושים בזה דבר גדול – אין עושים כהוגן, ורק הוא ענין פוליטיקא מצד כח היצר והשטן אשר בעוה"ר מרקד בינן עד אשר ירחם ה' וישלח לנו הגואל-צדק ויערה עלינו רוח ממרום ללכת בדרך התורה והאמת לבלתי לנטות מימין ושמאל' (שו"ת אגרות משה לגר"מ פיינשטיין זצ"ל, מיום י"ט בתמוז תשי"ז).

דף ל

'מאי לאו אפילו בערב שבת, לא בתוך השבת דוקא'. 'תוך' משמע אמצע השבוע, שיש חול לפניו ולאחריו והוא בתוך (עפ"י ר"ן).

[מבואר בגמרא שממדת חסידות שלא להשתין מים בתוך ד' אמות של תפלה, ואמר רבי זכאי שבזכות הנהגה זו האריך ימים. והנצי"ב כתב: דוקא ברשות שלו, אבל ברשות הרבים אין צורך אף לא ממדת חסידות].

צד אחד ברבית - ע' ב"מ סה.

דפים כז - כח

מג. אלו הנהגות טובות נמנו בסוגיא שבזכותן האריכו חכמים ימים?

שאלו תלמידיו את רבי זכאי, במה הארכת ימים? אמר להם: מימי לא השתנתי מים בתוך ד' אמות של תפלה, ולא כניתי שם לחבירי ולא ביטלתי קידוש היום (על היין). אמא זקינה היתה לי, פעם אחת מכרה כיפה שבראשה והביאה לי קידוש היום. [תנא, כשמתה הניחה לו שלש מאות גרבי יין. כשמת הוא הניח לבניו שלשת אלפים גרבי יין. וכן מסופר על רב הונא שמישכן את אבנטו בשביל ליקח לקידוש היום]. רבי אלעזר בן שמוע אמר לתלמידיו כששאלוהו במה האריך ימים: מימי לא עשיתי קפנדריא לבית הכנסת, ולא פסעתי על ראשי עם קדוש (שההולך על גבי מסיבתן של היושבים בקרקע, נראה כפוסע על ראשיהם), ולא נשאתי כפי בלא ברכה (שהכהנים מברכים על המצוה קודם נשיאת כפיהם). רבי פרידא: מימי לא קדמני אדם לבית המדרש, ולא ברכתי לפני כהן [תלמיד חכם] (רש"י: בסעודה. ויש מפרשים: בקריאת התורה. ואפילו הכהן כפוף אליו ואינו חשוב כמותו. עת"ס), ולא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה. [רבי יצחק בשם רבי יוחנן אוסר לאכול מבהמה שלא הורמו מתנותיה כמו טבל. אבל אין הלכה כן, ומכל מקום החמיר רבי פרידא שלא מן הדין. ע"ע בשפת אמת]. רבי נחוניא בן הקנה: מימי לא נתכבדתי בקלון חברי, ולא עלתה על מטתי קללת חברי [כמו שנהג מר זוטרא, כאשר עלה על מטתו אמר מחול לו לכל מי שציערני], וותרן בממוני הייתי. רבי נחוניא הגדול: מימי לא קבלתי מתנות [וכן נהגו רבי אלעזר ורבי זירא, שמיאנו לקבל מתנות מבית הנשיא, משום ושונוא מתנת יחיה], ולא עמדתי על מדותי, וותרן בממוני הייתי. רבי יהושע בן קרחה: מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע [וכן למד רבי יוחנן לאסור מדברי אלישע ליהורם. ורבי אלעזר במשלי. רבי אלעזר אמר: המסתכל בפני רשע עיניו כהות, כמו שנגרם ליצחק אבינו משום שהסתכל בעשו הרשע].

הנצי"ב צדד שזהו איסור מדינא ולא מדת חסידות בעלמא.

ומכל מקום נראה שדוקא להסתכל בו ביותר ולהתבונן בצלמו ודמותו אסור, אבל ראייה בעלמא מותר (מגן אברהם סו"י כה).

רבי זירא: מימי לא הקפדתי בתוך ביתי, ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני, ולא הרהרתי במבואות המטונפות, ולא הלכתי ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין, ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי, ולא ששתי בתקלת חבירי, ולא קראתי לחבירי בחניכתי / בחניכתי.

דפים כח - כט

מד. א. אלו דברים אסור לעשותם בבית הכנסת משום קלות ראש וזלזול, ואלו מותרים?

ב. מה דין הנ"ל בבית הכנסת שחרב?

ג. 'ודאשתמש בתגא חלף' - כיצד?

קסב

א-ב. בתי כנסיות אין נוהגים בהם קלות ראש; אין אוכלים בהם ואין שותים בהם (אף לא אכילת עראי. באור הלכה) ואין ניאוטים (= מתקשטים) בהם. אמר רבא: חכמים ותלמידיהם מותרים [שלכך נקרא בית המדרש 'בי רבנן' – כי ביתם הוא לכל דבר]. ואין מטיילים (= לילך בטל, לשהק) בהם, ואין נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, אבל אם עוסק בהלכה, כיון שצריך ישוב ודעה צלולה מותר לו ליכנס מפני החמה או המטר הטורדים.

הר"ן צדד שחכמים ותלמידיהם לא הותרו אלא בבית המדרש מפני ששוהים שם כל היום, אך לא בבית הכנסת. ומבואר מדבריו שמותר לחכמים להיכנס לביהמ"ד מפני החמה או הגשמים. ויש שנראה מדבריהם שאין חילוק בין בית הכנסת לבית המדרש. ויש אומרים שלא הותרו חכמים ותלמידיהם אלא לאכול ולשתות מדוחק (ע' באו"ח קנא; שפת אמת כאן).

היה צריך לקרוא לאדם שבבית הכנסת; אמר רב אשי: אם תלמיד חכם הוא – יאמר הלכות, ואם תנא הוא – ישנה משניות, ואם רגיל במקרא – יאמר פסוק. ואם לאו – יאמר לתינוק פסוק לי פסוקך, או שישנה מעט ויקום. ואין מספידים בבית הכנסת הספד של יחיד אלא של רבים, כגון הספד על חכם חשוב או על קרובו שהכל מתאספים ובאים להספד.

יש מקומות שלא נהגו להספיד בבית הכנסת אלא על חכם גדול שנפטר ולא כשנפטר קרובו, ויש לילך בדברים כאלה אחר מנהג המקום (עפ"י רב פעלים ח"ד או"ח לט).

יש מי שכתב שאפילו אם הנפטר לא היה אדם חשוב, אלא שהמספיד הוא חשוב והכל באים להספד – מותר להספיד בבית הכנסת (עפ"י מעשה רקת. ובספר רב פעלים (שם) דחה הוכחתו. ולכאורה כן משמע מלשון הגמרא בהספדו של רבי זירא להווא מרבנן 'אי משום יקרא דידי אי משום יקרא דמיא אתו כולי עלמא' – משמע שמשום יקרא דר' זירא לבדו יכול להחשב הספד של רבים. אך י"ל שזה דוקא במיתת ת"ח, גם אם אינו חשוב כל כך שיבואו כולם בגללו).

קוראים ושונים בבית הכנסת.

מכבדים ומרביצים בתי כנסיות כדי שלא יעלו בהם עשבים. אמר רבי יהודה: אימתי – בישובם, אבל בחורבנם מניחים אותם ועולים בהם עשבים מפני עגמת נפש (לרואיהם, ויזכרו בימי בנינו ואת שהיו רגילים להתאסף שם ויבקשו רחמים וישתדלו שיחזרו לקדמותו (עפ"י רש"י ור"ן). ופירשו: אינו תולש ומאכיל אבל תולש ומניח.

ועוד אמר רבי יהודה: בית הכנסת שחרב הרי הוא בקדושתו (והשמותי את מקדשיכם – קדושתם אף כשהם שוממים); אין מספידים בתוכו (כנ"ל) ואין מפשילים בתוכו חבלים ואין פורשים לתוכו מצודות (והוא הדין לשאר מלאכות. רש"י) ואין שושחים על גג פירות, ואין עושים אותו קפנדריא (= קיצור דרך). אמר רבי אבהו: אם היה שביל מעיקרא, קודם שנבנה בית הכנסת – מותר. אמר רב נחמן בר יצחק: הנכנס על מנת שלא לעשות קפנדריא – מותר לעשותו קפנדריא. ואמר רבי חלבו אמר רב הונא: הנכנס לבית הכנסת להתפלל – מותר (גרסת הר"ף והרא"ש וכ"ה בפוסקים: מצוה) לעשותו קפנדריא, כפי שמצינו במקדש בנבואת יחזקאל (וטעם הדבר מפני שבזה מראה חיבתו למקום. ער"ן).

א. שינה אסורה בבית הכנסת. ויש מתירים בבית המדרש, אעפ"י שקדושתו יתרה משל בית הכנסת, כיון שעשויים לשהות בהם זמן רב וקשה ליהזר משינת עראי, על כן לא אסרו זאת לכל אדם. ויש מפקפקים בהתר זה, ובפרט בבתי מדרשות שלנו שגם מתפללים בהם. ואולם חכמים ותלמידיהם מותרים מן הדין אפילו בשינת קבע (עפ"י פוסקים או"ח קנא, ג).

ב. יש אוסרים ליכנס לבית הכנסת בסכין ארוכה, וכן בראש מגולה (ע"ש ו).

דין ריקה בבית הכנסת – נתבאר בברכות סב-סג.

ג. בשעת הדחק ובמקום הצורך, מותר מדינא להרצות בבית הכנסת אף הרצאה שאינה של תורה ממש, אך דוקא אם עשויה להביא את השומעים ליראת שמים אהבת תורה וכד' [וטוב שקודם ההרצאה יאמרו דברי תורה או פסוקי תהלים], אבל הרצאה שאינה קשורה כלל לענייני יהדות – אסורה (עפ"י שרידי אש ח"ב יב-יג). כינוס התעוררות לתלמידות – אין לאסור לעשותו בבית הכנסת (יגדיל תורה נד).

ד. קונצרט של חול – אסור בכל אופן, ושל קדש [שיש בו שירות ותשבחות והודאות להש"ת] – אין רוח רבותינו נוחה בזה אבל במקום מחלוקת אפשר שיש להתיר (שרידי אש ח"ב יב).

ה. ידוע ונהוג שאין לערוך חופה בבית הכנסת (אחיעזר ח"ד ב).

ו. כניסת עיור עם כלב לבית הכנסת – במקום הצורך כזה יש להתיר בודאי בבתי כנסיות שלנו העשויות על תנאי [ועדיין יש לעיין בבתי כנסיות של ארץ ישראל]. וטוב שישב סמוך לפתח, שלא לבלבל את הציבור (עפ"י שו"ת אגרות משה או"ח ח"א מה. וכ"כ בספר יגדיל תורה נב, כשאי אפשר בדרך אחרת, ע"ש. וע"ע ברבנות אפרים ח"ד כז, ט).

ז. ודאי אינו מן הראוי לתלות דגלים בבית הכנסת, וכל שכן להניחם בקביעות וכ"ש אצל ארון הקודש (עפ"י אגרות משה או"ח ח"א מו).

ח. יש להחמיר שלא להתפלל עם גויים בביהכ"ס, ואולי יש להתיר כשהמתפלל אינו קרוב לגוי ד' אמות 'ומובן דקשה מאד לגדור בזה'. ובהגהות מהרש"ם כתב להתיר להושיב שומר גוי בביהכ"ס. אמנם ה'גלחים' האדוקים בע"ז נראה לי בלאו הכי שאסור להכניסם לבית ה'. 'זכמובן שצריך לעשות בחכמה שלא להמשיך שנאת עכו"ם על אחינו בני ישראל אבל פשיטא ופשיטא דצריך לעמוד בפרץ...'. (עפ"י שבט הלוי ח"ב נט).

ט. אף על פי ששימוש על גג בית הכנסת כשתיחת פירות או בגדים ליבוש אסורה, יש להסתפק בעליה סגורה שממעל לבית הכנסת (ע' או"ח קנא, יב ובארר הלכה שם. וע"ע מנחת שלמה ח"א צא, יד).

אמר רב אסי: בתי כנסיות שבבבל – על תנאי (שישתמשו בהם) הם עשויים, ואף על פי כן אין נוהגים בהם קלות ראש כגון חשבונות. [אמר רב אסי: בית הכנסת שמחשבים בו חשבונות (של רשות), אבל של מצוה, כגון צדקה – מותר. פוסקים], לסוף שילינו בו מת מצוה (- שימותו בעיר מתים שאין להם קוברים).

א. לפירוש התוס', התנאי מועיל רק לכשחברו, ודוקא לאותם שבבבל מפני שהם זמניים, שהרי לעת בוא גואל במהרה בימינו תפקע קדושתם. ואפילו בזה אין התר לדבר שהוא קלות ראש ביותר כגון לזרוע בהם. ומה שאסרו בגמרא חשבונות היינו בבנינם, והוא הדין לאכילה ושתייה אסור כשהם בנויים.

והרמב"ן פירש (וכן משמע מהרי"א) על תנאי – שבשעת הדחק אפשר לאכול ולישן שם לפי שעה [אף בישובן], כגון להאכיל ולהשכיב עניים, או שהיה מקום דחוק לתלמידים, אבל אין מועיל התנאי לענין קלות ראש ולחשבונות.

השלחן-ערוך (קנא, יא) נקט כדברי התוס', ואולם מהט"ז מוכח שאפשר לסמוך על הרמב"ן (ע' באור הלכה שם. ויש מי שפרש שהתנאי מועיל רק לענין מכירת שבעה טובי העיר, אך לא שכל יחיד רשאי לנהוג בהם מנהג חול. עפ"י הנצי"ב בדעת הרמב"ם).

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב מד) הורה שאף לדעת הסוברים שאין מועיל תנאי כשהם ביישובם, אם מלכתחילה אמרו שאין בונים אותו כלל לשם בית הכנסת אלא לבנין חול בעלמא, ותפילתם ולימודם יהא כאילו מתפללים ולומדים בבית חול, לא נתקדש אותו הבית כלל ומותר למכרו ולנהוג בו כשאר בתים. [ואף על פי שמצוה לבנות 'מקדש מעט' והרי לא

קיימו מצוה זו, לפעמים יש צורך לעשות כן כגון שידעו שאינו אלא לזמן קצר ואחר כך יתפנו היהודים משם ויבואו נכרים].

ב. בארץ ישראל, מסתימת דברי השלחן-ערוך (קנא, יא) משמע שאין מועיל תנאי (וכדברי התוס'). ודוקא לענין אכילה ושתייה או להיכנס מפני החמה וכד', אבל לשאר תשמישים שאין בהם קלות ראש מותר אף בישובם (מגן אברהם). ובבאור הלכה מצדד להקל אף בארץ ישראל כשהתנו.

ונהגו הרבה להקל בבתי כנסיות ובתי מדרשות, אף בארץ ישראל, לערוך שם סעודות מצוה, וכן נהגו לעשות קידושים או לאכול ולשתות מעט ב'אהרצי'ט'. ויש להקל בדבר כשהמקום דחוק, אבל בסעודת חתונה אין כדאי להקל לכתחילה, שלעתים באים לידי קלות ראש ובדחנות (עפ"י שו"ת שבט הלוי ח"ט ט). ואם אפשר טוב ויפה להחמיר להימנע מאכילה ושתייה בבית הכנסת כגון לערוך קידוש וכד' (תשובת הגרשו"א, הליכות שלמה תפילה יט, א). ובחו"ל, משמע בשו"ע שמועיל דוקא אם התנו בפירוש. ויש מצדדים להקל בזה אף בסתם (ע' משנ"ב שם ס"ק לא; הלי"ש יש דבר הלכה א).

ג. 'דאשתמש בתגא חלף' – אמר ריש לקיש: זה המשתמש במי ששונה הלכות (אפילו לא שימש תלמידי חכמים). ואמר עולא: ישתמש אדם במי ששנה לעצמו ארבעה (סדרים) ולא ישתמש במי ששנה ארבעה לאחרים (עפ"י רש"י על הרי"ף. והרי"ף ור"ח מפרשים 'דתני' – ששנה משנה, 'דמתני' – תלמוד). משמע שאפילו בתלמידו לא ישתמש אם התלמיד שונה הלכות, אבל בעת שמלמדו תורה – מותר, שזהו לצורך הלימוד שתהא דעתו צלולה (עפ"י ערוך לנר יבמות מב:).

דף כט

מה. א. האם מבטלים תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת הכלה?
ב. אלו דברים אסורים בבית הקברות משום קלות ראש?

א. תנו רבנן, מבטלים (חובה. ר"ן, דלא כיש-אמורים) תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה (= ללוותה מבית אביה לבית חופתה). במה דברים אמורים בשאין שם כל צרכו, אבל יש שם כל צרכו – אין מבטלים. וכמה כל צרכו; לאדם שקרא ושנה – אמרו בשם רב שנים-עשר אלף אנשים ושש מאות שופרות [או: מהם שש מאות שופרות]. עולא אמר: כגון מחיצת אנשים העומדת משער העיר (רש"י. והערוך פירש: מבית האבל) ועד בית הקברות, מקום שסופדים שם (רש"י). רב ששת אמר: ששים רבוא, כנתינתה כך נטילתה. ולאדם שהיה שונה לאחרים (ויש מפרשים: בעל תלמוד) אין לו שיעור. ממילא נשמע שלאדם שלא קרא ולא שנה אין מבטלים תלמוד תורה בשבילו אלא כדי כל צרכו להתעסק בו (שאלתות; רש"י תוס'), אבל ביטול מלאכה יש לכולם (תוס').

ב. תנו רבנן, בתי הקברות אין נוהגים בהם קלות ראש משום כבוד מתים; אין מרעים בהם בהמה ואין מוליכים בהם אמת המים, ואין מלקטים בהם עשבים. ואם ליקט – שורפם במקומם.

א. האילנות שנוטעים שם מותרים ואין בהם משום כבודם של מתים, מאחר ואינם על הקברים עצמם (תוס'). ואמנם כנראה באשכנז ובצרפת היה מנהג קבוע ליטע אילנות בבית הקברות, אבל בארץ ישראל נראה שהמנהג הקבוע הוא שאין ליטע, ואף על פי שהטעם הוא משום

- התרחקות מטומאה, נראה שגם כיום נשאר מנהג זה, ויש להשאיר המנהג כמות שהוא ולא לשנות (עפ"י דעת כהן ריב).
- ואף בחו"ל שנהגו התר – דוקא לענין נטיעה, אבל קלות ראש, כל שטח בית הקברות נאסר (ע' פתחי תשובה יו"ד שסח, א; אגרות משה יו"ד ח"ג קמד).
- אילן שגדל בבית הקברות ושרשיו מתפשטים מתחת לקברות – ודאי מותר לגדעו (ע' שבט הלוי ח"ב רח).
- ב. ליקוט עשבים בזמן הזה, כיון שאנשים מחשבים זאת לכבוד למתים, לנקות את בית הקברות וליפותו – אין בזה איסור (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ג קנד).
- ג. עיקר דין קדושת בית הקברות – מדרבנן הוא (עפ"י ב"ח יו"ד שסג שסח; מנחת שלמה ח"ב פח).
- ד. נראה שודאי אסור להתנות מלכתחילה על בית הקברות שיהא מותר שם לאכול ולשתות וכד', מפני בזיון המתים. ואף בדיעבד אין מועיל לכך תנאי. וגם על השטח המרוחק מן הקברים, כל שהקצהו להיות בית הקברות וכבר נקבר שם מת [שאינו הזמנה בעלמא], אין לאכול ולשתות בכל השטח המוקצה, אף לא על ידי תנאי (עפ"י מנחת שלמה ח"ב פח. ויש מחמירים בביה"ק של רבים לאסור בהזמנה בעלמא – ע' שלטי הגבורים סו"פ נגמר הדין; שו"ת חתם סופר שלה; דובב מירשים ח"א קכב).
- ה. נכרי בעל שררה המכניס סוסיו לבית הקברות לרעות שם, ואי אפשר למחות בידו או לשחדו בקלות – אין חיוב להוציא הוצאות גדולות למנעו, או להיכנס עמו במריבה כשקיים חשש לתקלה או לנזק, כיון שהישראל עצמו אינו עושה כלום והנכרי עושה בעל כרחו, ואין משום קלות-ראש וזלזול במתים בכך שאין מוחים, כל שיש הפסד גדול או נזק (עפ"י תרומת הדשן רפד).

דפים כט – ל

- מו. א. מה סדרן של ארבע פרשיות, באלו שבתות הן נקראות ומתי מפסיקים ביניהן?
 ב. מהי פרשת שקלים, ובמה מפטירים בה?
 ג. ראש חדש אדר וטבת שחלים בשבת – כמה ספרי תורה מוציאים ומה קוראים בהם?
 ד. שבת פרשת שקלים שחלה להיות ב'אתה תצוה' או ב'כי תשא' – כיצד קוראים?
 ה. מה מפטירים בפרשיות 'זכור' 'פרה' ו'החדש'?
 ו. האם קוראים פרשת השבוע עם קריאת ארבע הפרשיות? ומה הדין בראשי חדשים, חנוכה ופורים, תעניות ומעמדות ויוהכ"פ?
- א. סדר ארבע פרשיות: שקלים, זכור, פרה אדומה ו'החדש הזה לכם'. וביניהם יש שבת אחת הפסקה ולפעמים שתי שבתות, כפי שיבואר; –
- ראש חדש אדר שחל להיות בשבת, קוראים בפרשת שקלים (שבאחד באדר משמיעים על השקלים). חל ראש חדש בתוך השבת – מקדימים לקרוא בשבת הקודמת [כדי שיהיו לפחות שתי שבתות בין ההכרזה להצבת השלחנות במדינה – בט"ו באדר], ומפסיקים לשבת הבאה.
- חל ראש חדש ביום ששי – רב אמר: מקדימים פרשת שקלים, ושמואל אמר: מאחרים [כי אז אין מעמידים השלחנות בט"ו, שהרי זה ערב שבת, אלא ליום ראשון, והרי יש שתי שבתות בין הקריאה לשלחנות]. וכבר נחלקו בדבר רבי יהודה הנשיא ורבי אלעזר ברבי שמעון.